

УДК 867.3 (458.89)

Віталій КОНОПЛЯ, Роман ЧАЙКА

БРОНЗОВИЙ СКАРБ КУЛЬТУРИ ФРАКІЙСЬКОГО ГАЛЬШТАТУ З ЯРГОРОВА

Схарактеризовано речі бронзового скарбу, виявленого 1986 р. біля с.Яргорова Монастирського району на Тернопільщині. Скарб налічував 43 предмети культури фракійського гальштату.

Ключові слова: скарб, культура, браслет, фібула, бронза.

У 1986 р. за 0,5 км на південний схід від с.Яргорів Монастирського району Тернопільської області (урочище Сасів) випадково виявлено скарб бронзових виробів, який був в глиняній посудині культури фракійського гальштату. У цьому скарбі було 24 серпи, два ножі, шість браслетів (один з них розігнутий), рибальський гачок, п'ять підвісок, два щитки фібул, бляшкоподібний предмет та два уламки круглого в перетині дроту. Знахідки передав у музей житель с.Задарів цього ж району п.М.Рібий.

Усі цілі екземпляри жнивварських знарядь, як, очевидно, і їхні уламки, репрезентує згідно з класифікацією Є.Черниха тип С-8¹. Вони різняться між собою окремими деталями форми, розмірами й особливостями виступів-фіксаторів в основі п'яток, типом профілю спинок, а також метричними показниками довжини і ширини. Серед них наявні вироби з дуже і помірно опуклою спинкою (рис. 2, 1-7; 3, 1-4, 6, 8, 10-12; 4, 1, 2-4, 6, 7, 10).

У більшості випадків на серпах наявні високі, конусоподібні, старанно виготовлені гудзи-фіксатори. Тільки в одного екземпляра ця його частина невисока, широка, півсферична (рис.3, 9). Довжина серпів коливається від 11 до 18 см (середнє значення - 14,3 см), а ширина - від 1,5 до 2,5 см (середнє значення - 2,2 см).

Розміри виробів залежали від ступені опуклості спинок. Чим вона менша, тим довгими були жнивварські знаряддя. Частково серпи різняться між собою кількістю і конструктивними особливостями поздовжніх реберчастих виступів-нервюр. У деяких випадках засвідчені короткі реберця в основі виробів.

Відомо, що серпи з гудзами-фіксаторами були досить довго поширені практично на всій території Центральної Європи, а також на

©Конопля В., Чайка Р., 2003

¹ Черных Е.Н. Древняя металлообработка на Юго-Западе СССР. – М., 1976. – С. 90.

Правобережній Україні². Таким типом серпів користувались майже впродовж півтисячоліття. Зазначимо, що вони не можуть слугувати більш точнішим хронологічним індикатором і тому не сприяють вужчому датуванню скарбу. Найправдоподібніше їх можна датувати часом культури НоА.

Ножі мають прямі леза з трикутним поперечним перетином, гострокутним кінцем і слідами отвору там, де повинна бути ручка (див. рис. 2, 8,9). Вироби цього типу, як і попередньо розглянуті серпи, також широкого хронологічного діапазону існування і не підлягають вужчому датуванню.

Оригінальною знахідкою є рибальський гачок (див. рис.4, 8) висотою 8,8 см з дбайливо загостреним гарпунеподібним кінцем і вушком, яке є в перпендикулярно напрямленій стосовно поздовжньої осі предмета площині. Дві знахідки з яргорівського скарбу ми зачислили до лому (див. рис. 3, 5,7), які умовно можна зарахувати до групи браслетів, про що свідчать характерні для цих прикрас кінці заготовок.

Сумнів щодо конкретного утилітарного призначення викликає бляшкоподібний предмет з двома вушками (див. рис. 1, 10). Подібні вироби майже не трапляються у скарбах. Відомо, однак, дуже добрі аналоги з двох скарбів, які стосуються горизонту Мартінчек-Бодрог³.

Фрагменти фібул (див. рис. 1, 8,9) не дають змоги реконструювати їхні форми і провести чітку типологічну класифікацію. Вісімкопоцібне закінчення одного з предметів та сам вигляд знахідки зближують її з фібулами типу Рошіц-Саніслау (варіант А) з овальними або еліпсоподібними щитками⁴.

Другий тип найбільш поширений між Дунаєм та Тисою і хронологічно відповідає періоду НаАт. Подібні за формою щитки, але з іншими приймачами, близькі до типу Геменлебарн і датовані кінцем ВД та НаАт⁵. Аналогії нашим знахідкам треба шукати, передусім, для орнаменту на щитках. Для першого предмета (див. рис.

² Крушельницька Л.І. Взаємозв'язки населення Прикарпаття і Волині з племенами Східної і Центральної Європи (рубіж епох бронзи і заліза). – К., 1985. – С.53-54; Шарафутдінова І.М. Бронзові серпи Північно-Західного Причорномор'я (кінець II - початок I тисячоліття до н.е.) // Археологія. – 1971. – Вип. I. – С. 38.

³ Bernjakovic K. Hromadne nalezy z doby bronzovej z uzemia na pravom brehu hornej Tisy // Studijne zvesti AV SAV. – Nittra, 1961.- №4. – Tabl. XVII,6; Novotna M. Die Bronzhortfunde in der Slowakei. Spätbronzezeit. – Bratislava, 1970. – tabl. XXI. Bader T. Die Fibeln in Rumänien // Prähistorische Bronzefunde. – München, 1983. – T. XIV. – S. 27-31.

⁴ Bader T. Die Fibeln in Rumänien. – S. 27-31. – Tabl. 2:14

⁵ Bader T. Die Fibeln in Rumänien. – С.32-35.

1, 8) маємо подібні аналогії із Жабна,⁶ а до другого (див. рис.1, 9) - з епонімного скарбу горизонту Курд⁷. Отже, шитки фібул з яргорівського скарбу треба зачислити до аналогічних виробів типу Рошиц-Саніслау. Вужча класифікація знахідок проблематична, проте, без сумніву, вони вкладаються в хронологічні рамки НоА.

Браслети (див. рис.1, 1-5) мають доволі значне територіальне поширення і хронологічне існування. Наприклад, в Угорщині вони набули поширення від горизонту Опай⁸ до горизонту Курд⁹. Ці прикраси належать до двох типів. У складі першого наявні круглі в перерізі екземпляри з кінцями, що заходять один за одний. Діаметр цих предметів 5,6-6,5 см. Другий тип діаметром 4,4 см (див. рис.1, 5) виготовлено з трикутної у поперечному перерізі заготовки з роз'єднаними кінцями. Два вироби з цієї групи знахідок орнаментовані прямими паралельними нарізками (див. рис.1, 2,5).

Неоздоблені були браслети з круглого в поперечному перерізі дроту. Досить часто подібні речі трапляються в закарпатській культурній зоні, де можуть бути причетні до пілінської культури¹⁰. Відомі вони і в лужицькій культурі, тому не надаються до конкретнішої періодизації¹¹. Браслети з насічками мають аналогії в тарнобжезькій групі, датовані НаАт і походженням зобов'язані впливам з-за Карпат. Для екземпляра з трикутного в перерізі дроту добрі відповідники знаходимо в скарбі з Кек (Угорщина), який належить до горизонту Курд¹².

Остання група знахідок з яргорівського скарбу - підвіски, що належать до двох типів: з орнаментом (див. рис. 1, 10,13) та без орнаменту (див. рис. 1, 11,12; 4: 5). Усі вони мають більш-менш близьку форму, що нагадує сегмент з виступом у центрі і загнутими кінцями. Прикраси виготовлені з тонкої (0,07-0,09 м) бляхи. Їхня довжина в межах від 7,9 до 13,0 см. Подібні знахідки виявлені за Карпатами вже в періоді ВВ¹³ і відомі, між іншим, у культурах Отомань і Пілінській.¹⁴ Аналогічні до виробів з Яргорова підвіски, зокрема так декоровані, трапляються і в скарбах горизонту Курд-НаАт.

⁶Krauss A. Poglady na kształtowanie się kultury tużyckiej w południowo-wschodniej Polsce // Materiały Archeologiczne.- Kraków, 1977.- T.17. – Tabl.V:5.

⁷Mozsolics A. Bronzefunde aus Ungarn. – Budapest, 1985. – S.141.- Tabl.25:6

⁸Mozsolics A. Bronze und Gold funde des Karpatenbeckens. – Budapest, 1973. - Tabl.456:15.

⁹Ibid. - S.169.- Tabl.105:11.

¹⁰Furmanek V. Pilinyer Kultur.// Slov. Arch.- Bratislava, 1977. - T.25. - S.273.

¹¹Kostrzewski I. Skarby i luźne znaleziska metalowe od eneolitu do wczesnego onresu żelaza z górnego dorzecza Warty // Przegląd Archeologiczny. – Poznań, 1964. – Ryk.101.

¹²Mozsolics A. Bronzefunde aus Ungarn.– Tabl. 192.

¹³Mozsolics A. Bronzefunde aus Ungarn. – S.61.

¹⁴Furmanek V. Pilinyer Kultur. – S.290.

Скарб з Яргорова був у глиняній посудині. У такий спосіб зберігали речі багатьох відомих скарбів¹⁵. З огляду на фрагментарний стан збереження посудини (уціліло дно) складно визначити форму цього виробу (див. рис.1, 7). Однак технологія виготовлення свідчить про причетність його до культури фракійського гальштату (Гава-Голігради). Зіставлення речей з яргорівського скарбу з аналогічними знахідками з інших територій і місцезнаходжень дає змогу зачислити його до НаАт та синхронізувати із закарпатськими культурними горизонтами Курд, Мартінчек-Бодрог і Сусені. Цей відрізок часу засвідчує більшість виробів, підтверджених, зокрема, конкретними датувальними факторами. Окрема частина скарбу з Яргорова має низку аналогій серед матеріалів дещо пізніших горизонтів - Комятна і Дермель, що робить можливим окреслити час його існування другою половиною НаАт. Проте цей скарб не треба зачислювати до рубежу горизонтів Курд і Дермель. Техніко-технологічні прояви закарпатського металургійного осередку в кожній із знахідок дають підстави вважати їх саме його продуктами.

Не вирішеним є питання місця виготовлення речей зі скарбу. Може йтися або про імпорт з території Карпато-Дунайського регіону, або про трудову діяльність прийшлих звідти майстрів-ливарників у Верхньому Подністер'ї, або про їхнє виробництво місцевими ремісниками з привізного металу. Про останнє припущення можуть частково свідчити знахідки кам'яних матриць, які типологічно передають форму окремих виробів з яргорівського скарбу¹⁶.

Упродовж періоду НаАт у басейні Верхнього Подністер'я була культура фракійського гальштату, тісно пов'язана із закарпатською культурою Гава, що мала високо розвинуту металургію бронзи. Поблизу місця знахідки яргорівського скарбу недавно виявлено городище і поселення того ж часу, мешканцям яких скарб і міг належати.

¹⁵ *Furmanek V. Pilinyer Kultur. – S.290.*

¹⁶ *Крушельницька Л.І. Взаємозв'язки населення Прикарпаття і Волині з племенами Східної і Центральної Європи. – К., 1985. – С. 145.*

V.KONOPLIA, R.CHAJKA

**BRONZE ITEMS ACCIDENTALLY FOUND IN CULTURE NEAR
JARGORIV**

In the article is circumscribed treasury of bronze items accidentally found in 1986 near Jargoriv in the Monastereck district (Ternopil's region). It was in consist of 43 subjects. Treasury concerns to culture of bronze .

Key words: Treasury , culture, bracelets, knives, fibulas, bronze.

Стаття надійшла до редколегії 12.01.2003

Прийнято до друку 16.01.2003

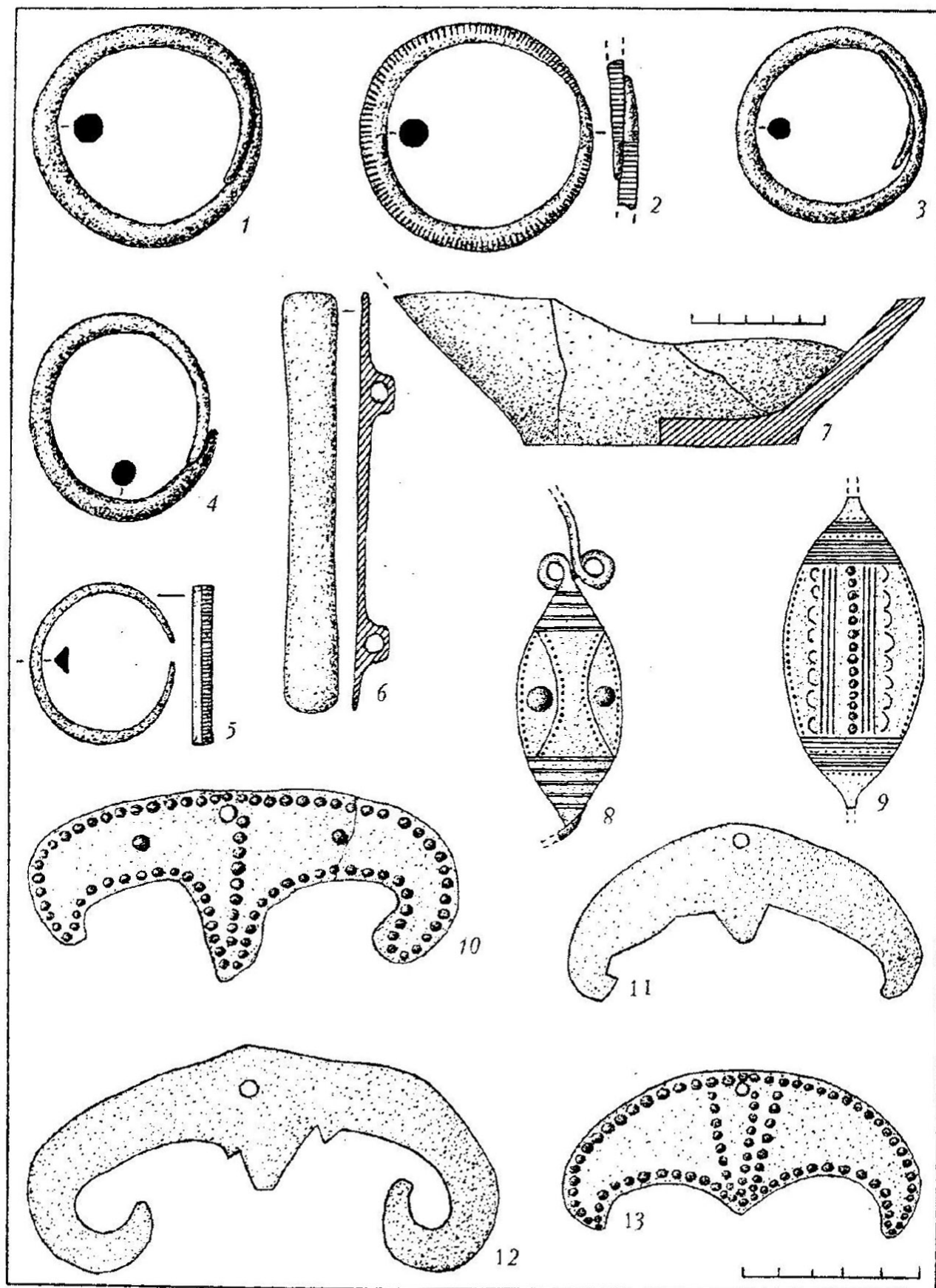


Рис. 1. Бронзовый скарб з Яргорова.

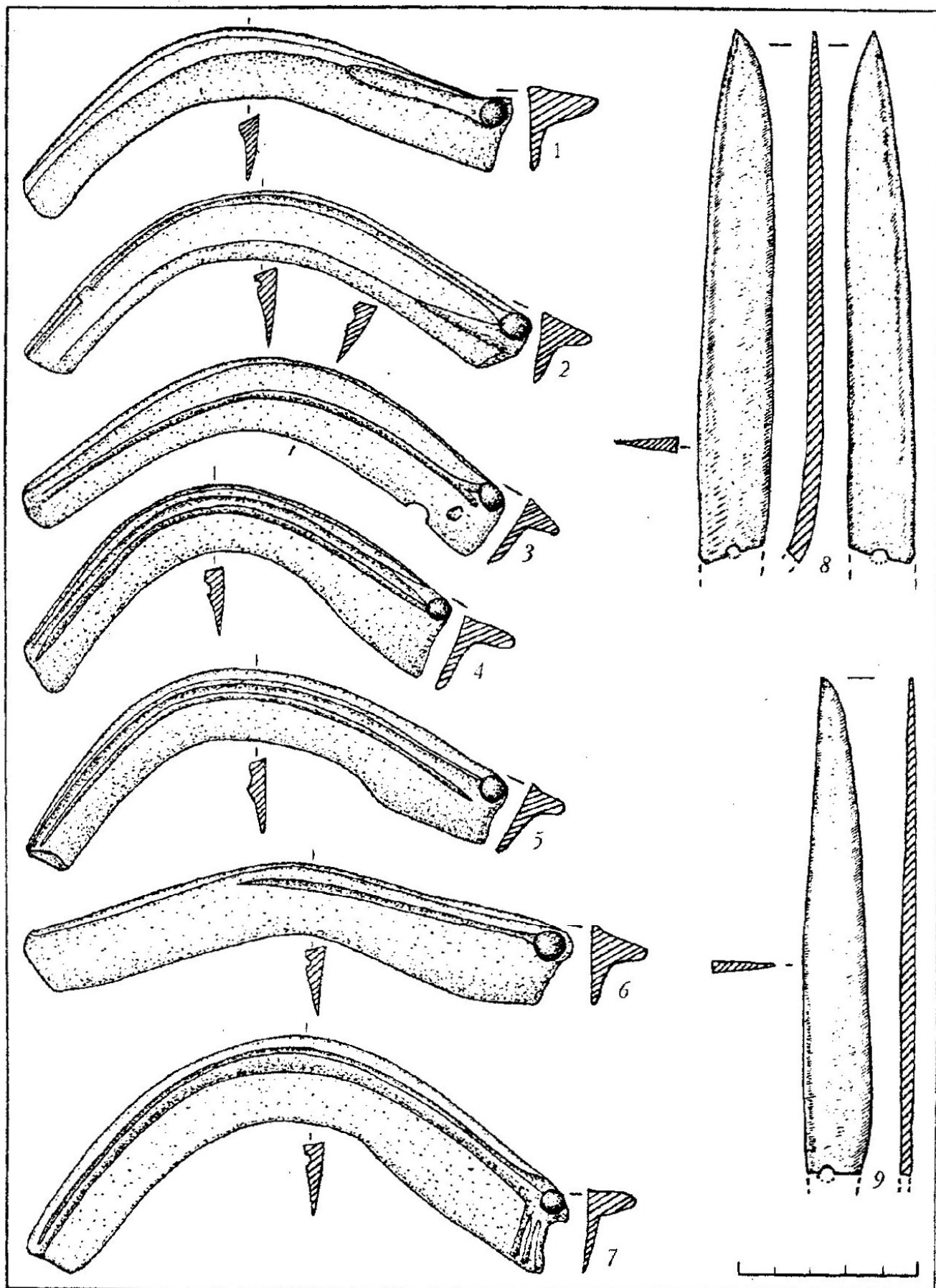


Рис. 2. Бронзовий скарб з Яргорова.

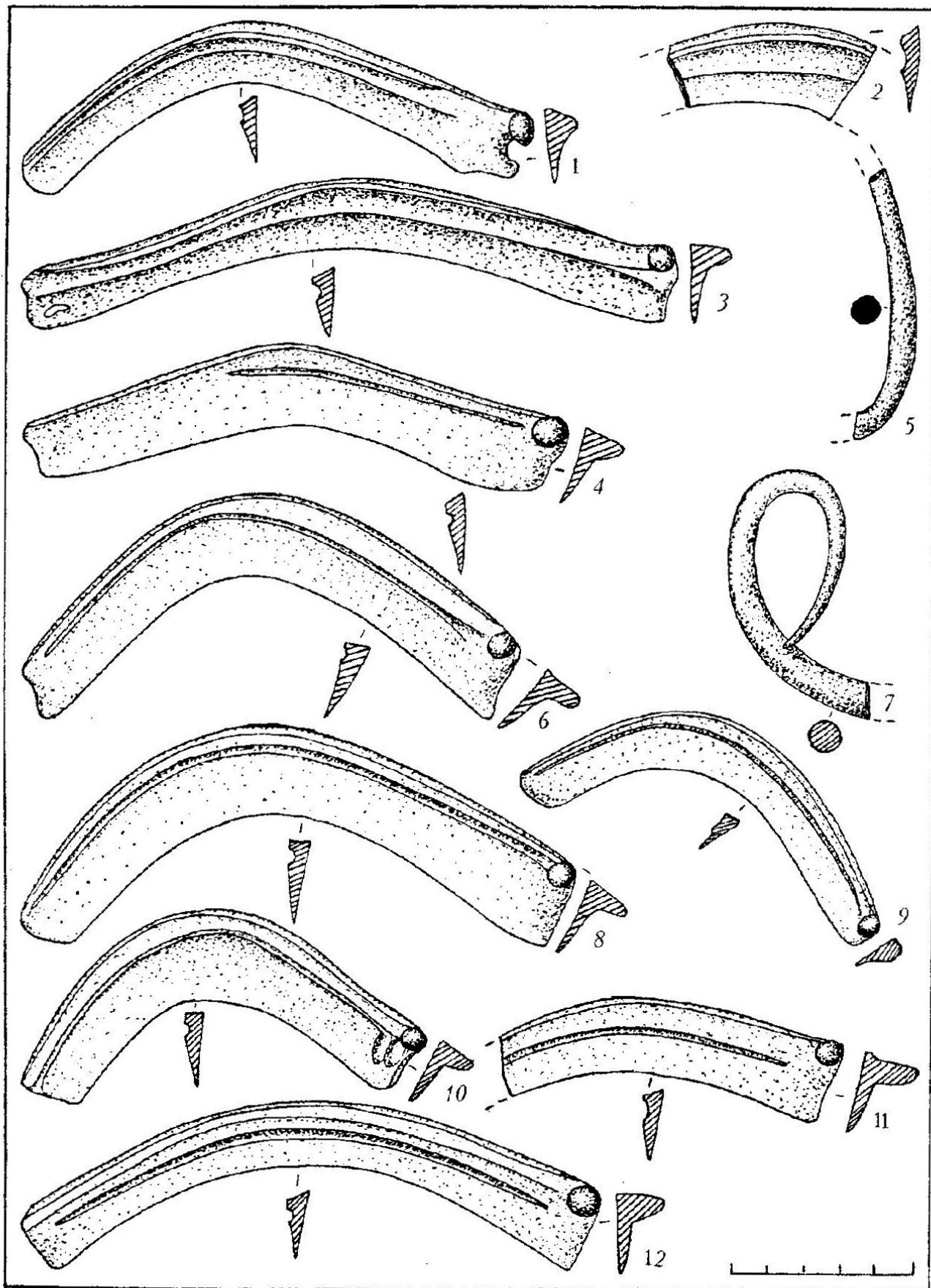


Рис. 3. Бронзовый скарб з Яргорова.

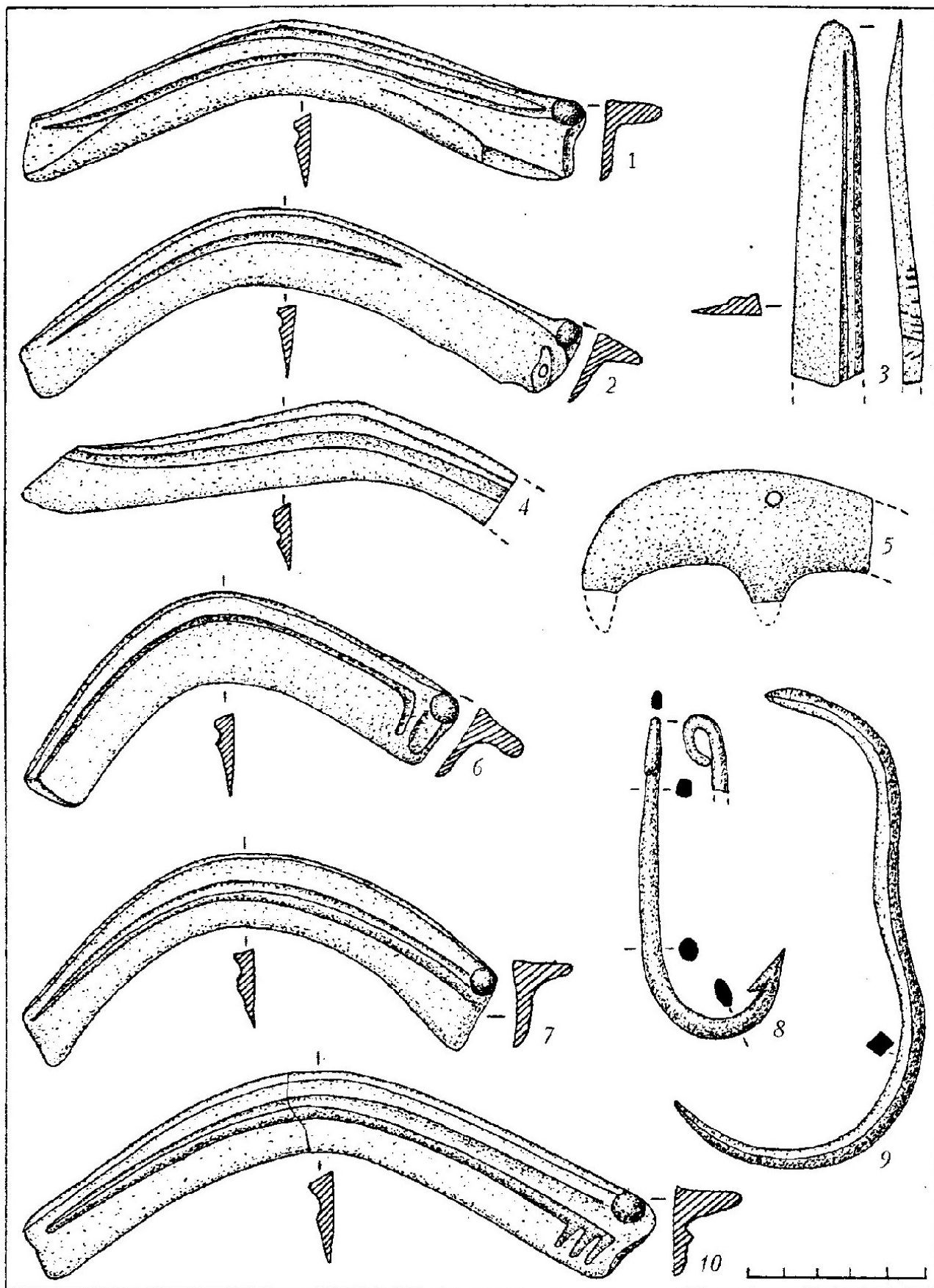


Рис. 4. Бронзовий скарб з Яргорова.